

היבטים לשוניים בפרשת יתרו עה

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת יתרו ובהפטרות ובראשון של משפטים

ג נְכַרְיָה: נו"ן בקמץ חטוף, הרי"ש בחירק חסר, דגש חזק ביר"ד ותחתיה קמץ, אין לקרא 'נוכריא'ה'
ה אֶל-הַמִּדְבָּר: הבי"ת ברביעי, לא במתיגה זקף¹
ז הָאֱלֹהִים: טעם סו"פ באל"ף²
ח מִצָּאֲתָם: במלעיל
ט וַיַּחַד: החי"ת בפתח והדלי"ת בשוא נח ודגש
יח יא זָדוּ: במלרע
יב לֶאֱכֹל-לֶחֶם: יש לקרוא בהעמדה קלה בלמ"ד הראשונה, כ"ף בקמץ חטוף (קטן), ויש להפריד בין המילים אע"פ שהן מוקפות
יח טז וַשְׁפֹּטָתִי: טי"ת בשווא נח על אף הקושי שבקריאה עקב דמיון הצלילים
יח כ יִלְכוּ בָהּ: טעם נסוג אחור ליר"ד ועם זה השוא נע
יח כא שָׁנְאִי בַצֵּעַ: טעם נסוג אחור לשי"ן המנוקדת בחולם חסר והנו"ן אחריה בשווא נע
יח כג וַיְכַלֶּה: במלרע, הכ"ף בקמץ קטן
יח כו יִשְׁפּוּטוּ: במלרע, הפ"א בשורק
יט ב וַיַּחֲזֶן-שָׁם: געיה ביר"ד
יט ג וַתִּגֵּד: הגימ"ל בצירי ואין להשמיע את היר"ד שלאחריה
יט ה וְהִלִּיתָם: במלעיל. סג"ל: יש להדגיש את הלמ"ד
יט ו תִּהְיוּ-לִי: געיה בת"ו
יט י וְקִדְשְׁתֶּם הַיּוֹם וּמָחָר: על פי ברויאר ורב הספרים אשר בידינו, ההטעמה היא - מרכא טפחא אתנח
יט יג יִיָּרָה: יר"ד ראשונה בחירק חסר, יר"ד שניה בקמץ ובדגש חזק
יט יח אֲשֶׁר יֵרֶד עָלָיו ה' בָּאֵשׁ: להקפיד על הפרדת ה' – באש³ עֲשֵׂן: מנוקד קמץ ופתח, פועל בעבר⁴
יט יט הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד: טעם טפחא בתיבה הוֹלֵךְ
יט כד פֶּן-יִפְרֹץ-בָּם: הרי"ש בקמץ קטן

עשרת הדברות⁵

בטעם תחתון: מִבֵּית במונח עֲבָדִים באתנח, הפסוק הראשון מסתיים בתחילת הדיבר השני

¹ המצאת רו"ה (מתיגה זקף) נסתרת ממקורות מדויקים

² וכן בכל מקום, "תיקון" וחומש איש מצליח וסידורי איש מצליח ועבודת ה' שיבשו!

³ יש להחיש את קריאת שם ה' כך שישמע קרוב יותר לתיבה הקודמת

⁴ מתוך הערה שבספר תורה קדומה

⁵ בשנים קודמות צורף לגליון זה קובץ פי די אף בעריכת ידידנו ר' יעקב לוינגר נר"ו המראה בבירור את ההבדלים בין הטעם העליון לתחתון. גם נמצא כאן <http://www.saad.org.il/elihu/eliontahton.pdf>

בתיבה על-פני

בטעם עליון: **מִבֵּית** במרכא **עֲבָדִים** בסילוק (סו"פ) וזהו הנוסח הנכון לטעם עליון. אין להשגיח על אותם הוצאות אשר צירפו את הדיבר הראשון והשני אל פסוק אחד ארוך⁶. הפסוק השני מתחיל ב- **לֹא יִהְיֶה-לָּךְ** וטעם אתנח בתיבת **לְשֹׁנָי**. כך יוצא שכל דיבר נתון בפסוק נפרד.

כמו כן, אין להשגיח כלל על הרביע שיש בקורן במילה **עבדים**.

כ ה **תְּעַבְדֶּם**: הת"ו בקמץ רחב והע"ן בקמץ קטן. **קָנָא**: קו"ף פתוחה ויש להדגיש את הנר"ן להבדיל לשון קנאה מלשון קנין. **וְעָשָׂה**: טעם נסוג אחור לע"ן

פסוק	טעם עליון	טעם תחתון
ט	וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ וְעָשִׂיתָ בְּטַעַם משרת ולכן הכ"ף בתיבת כל רפויה	וְעָשִׂיתָ כָּל-מְלָאכָתְךָ וְעָשִׂיתָ בְּטַעַם מפסיק - הכ"ף בתיבת כל דגושה
יג	לֹא תִרְצָח: ס לֹא תִנָּאֵף: ס לֹא תִגְנֹב: הת"וין דגושות	לֹא תִרְצָח: ס לֹא תִנָּאֵף: ס לֹא תִגְנֹב: הת"וין רפויות, הצד"י בקמץ גם בתחתון

כ יד **וְעַבְדְּךָ וְאִמָּתְךָ וְשֹׁרְךָ וַחֲמֹרְךָ**: וא"ו החיבור מנוקדת: שווא, פתח, שווא, פתח

כ טז **וְאֵל-יִדְבָּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן-נָמוּת:** יש להחיש את קריאת התיבה **אֱלֹהִים** להסמיכה לתיבה הקודמת

כ כ **אֱלֹהֵי כֶסֶף**: טעם נסוג אחור ללמ"ד

כ כ **לֹא-תִגְלֶה:** הת"ו בחירק חסר ודגש חזק בגימ"ל הקמוצה

הפטרה בישעיהו ו א - ז, ט ה-ו:

ו א **וְשׁוּלְיֵי מְלָאִים אֶת-הַהִיכָל:** טעם טפחא בתיבת **וְשׁוּלְיֵי**

ו ד **אֲמֹת:** ידגיש את המ"ם להבדיל מלשון שפחה

ו ה **כִּי אֶת-הַמֶּלֶךְ:** המילה **כִּי** מוטעמת ברביע טעם מפסיק, כך הדבר במדויקים⁷, ולא בדרגא

ו ו **וַיַּעַר:** הע"ן בקמץ קטן. **רִצְפָּה:** הפ"א דגושה⁸. **בְּמִלְקָחִים:** הקו"ף בפתח

ו ז **וַיַּגַּע:** במלרע, הי"ד בפתח לא בחירק

ו ח **יֵלֶךְ-לָנוּ:** געיה ביו"ד

ו י **וְשָׁב:** וי"ו החיבור בקמץ. **וְרָפָא לָו:** טעם נסוג אחור לר"ש

ו יא **אֶם-שָׂאוּ:** במלרע

⁶ מקור השיבוש כנראה בכך שחלק מהדפוסים וכתבי היד הטעימו הטעמה כפולה על גבי אותו טקסט וכך נוצר קושי לזהות את ההטעמה המיועדת לכל חלוקה

⁷ כא"צ לנינגרד וקסוטו

⁸ כשמדובר על רצפת הבית הפ"א רפויה

ו יב וְרִבָּה: הטעם בבי"ת מלרע

ו יג עֲשֵׂרֶיהָ: רי"ש בחירק חסר, יו"ד בקמץ ודגש חזק. וְשָׁבָה: הטעם בשי"ן מלעיל⁹

ז ב נָחָה: הטעם בנ"ן מלעיל הקורא מלרע משנה לזמן בינוני (הווה)

ז ג וְשָׁאֵר יָשׁוּב בְּנֶדֶךְ: אף על פי שהטעם מפסיק בתוך השם, כך צריך לקרוא, הטפחא בתיבת וְשָׁאֵר

ז ד הַשְּׁמֵר: כאן המקום היחיד המוטעם מלרע, והמ"ם בצירי, בשאר מקומות הטעם בשי"ן והמ"ם בסגול

ז ו בֶּן-טִבְאֵל: הטי"ת בקמץ רחב והבי"ת אחריה בשווא נע

ט ו לֹם רִבָּה: קרי לְמִרְבָּה

ראשון של משפטים:

כא ד וַיִּלְדֶּה-לָּו: געיה ביו"ד ולמ"ד בשווא נע, הקורא נח משבש את המשמעות¹⁰ -לָו: הלמ"ד רפויה

כא ו וְרָצַע: יש להשמיע את העי"ן בסוף מילה, הקורא בה"א משבש את המשמעות עד כדי גיחוך

כא ח אִם-רָעָה: להקפיד על קריאת העי"ן, שלא יישמע מלשון ראייה. כתיב: לֹא קרי: לָו

כא ט יִעֲדָנָה: היו"ד בחירק מלא, אין לבטא שווא במקומו

כא יב וְשִׁמְתִי: הטעם בתי"ו מלרע

כא טו וּמִכָּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת: ההפסקה העיקרית בטפחא, יש להחיש את קריאת התיבה וְאִמּוֹ להסמיכה לתיבה שלפניה וכן הדבר בפסוק יד וְכִי-יָזַד אִישׁ עַל-רַעְיוֹ לְהִרְגּוֹ בְּעֶרְמָה וכן הוא בהמשך יז וּמִקָּלָל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוֹמָת

יח א וַיִּשְׁמַע יְתָרוֹ: ראב"ע קצר: פרשת וישמע יתרו - לפי דעתי, שיתרו בא אל משה אחר שנעשה המשכן, כי יש כדמות ראיות: שאמר הכתוב "לאכל לחם עם חתן משה לפני האלהים" (להלן, יב), ואמר משה בספר 'אלה הדברים', שאמר השם למשה: "רב לכם שבת בחר הזה" (דב' א, ו), "ואומר אליכם בעת ההיא" (שם, ט), "ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים" (שם, טו) - ולא נוכל לומר, כי התעכב יתרו עם ישראל חדשים רבים ואחר כן נתן העצה, כי הכתוב אומר "ויהי ממחרת" (להלן, יג). גם יורה על יושר זה הפירוש, שאמר משה לחובב, שהוא לפי דעתי יתרו כאשר אפרש במקומו (במ' יבט): "נסעים אנחנו" (שם). ועוד: "והודעתי את חוקי האלהים" (להלן, טז) לא יתכן קודם מתן תורה, כי בראש חודש סיון באו אל הר סיני — כי כן כתוב "בחדש השלישי" (שמ' יט, א), ולעולם הוא ראש חודש כאשר יהיה כתוב 'חדש' בלא מספר, ובפסוק "ובראשי חדשיכם" (במ' כח, יא) אפרש זה — והנה יום שיני "ומשה עלה אל האלהים" (במ' יט, ג), ואחר כן "היו

⁹ וי"ו ההיפוך לעתיד משנה למלרע רק מדבר ונוכח (אני ואתה).

¹⁰ הגעניא ביו"ד איננה בכ"י, בעיקר צריכים להזהר כאן מי שאינם מבחינים בין קמץ לפתח

נכונים לשלשת ימים" (שם, טו). **וזאת הפרשה דבקה עם פרשת יובא עמלק' (שם) יז, ח-טז), להפריש בין מעשה זה וזה.**

עיינ גם ראב"ע ארוך שדעת רב סעדיה גאון שיתרו בא לפני מתן תורה. וממשיך: ועתה אפרש, למה נכנסה פרשת יתרו במקום הזה: בעבור שהזכיר למעלה הרעה שעשה עמלק לישראל, הזכיר כנגדה הטובה שעשה יתרו לישראל. וכתוב "ויחד יתרו על כל הטובה" (להלן, ט), ונתן להם העצה הנכונה למשה ולישראל. הרב משולם ראטה ז"ל בספר מבשר עזרא מציין שמקור דברי התוספות בעבודה זרה, הם דברי ראב"ע.

תוס' ע"ז כ"ד ע"ב ד"ה יתרו בסוה"ד וצ"ל וכו', זה כלשון הראב"ע פ' יתרו (שמות י"ח א'), ועי' א"ע בראשית ל"ח א'.

תוספות מסכת עבודה זרה דף כד עמוד ב וצ"ל דלפי ספר בביאת עמלק שהרע לישראל ראשונה מספר נמי מעשה יתרו שהטיב לישראל ראשונה מעשה חטובה שנתן להם. אבן עזרא בראשית לח א ולמה הזכיר הכתוב זאת הפרשה במקום הזה? והיה ראוי להיות אחר והמדגים מכרו אותו פרשת ויוסף הורד מצרימה, להפריש בין מעשה יוסף בדבר אשת אדוניו, למעשה אחיו.

יח ג דברי הרב משולם ראטה בספרו מבשר עזרא.

עי' לעיל מ"ש ע"ד ראב"ע פיה"א פ' יתרו י"ח ג' "מטעם בעל הטעמים, שצ"ל "מטעה בעל הטעמים" ומוסב על רס"ג — הנה נמצא מליצה זו גם בפיה"א לבראשית א' כ"ו צד 31 נגר ישועה.

יש לציין שבמפעל כתר בר-אילן כתוב אל נכון 'מטעה'. בפרויקט השו"ת הנוסח 'מטעה' מצוין כתיקון לנוסח 'מטעם'.

יח ז אליהוא (הגיגים¹¹) וַיֵּצֵא מִשֶּׁה לְקִרְאָת חֲתָנֹו וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשְׁקֻלּוּ וַיִּשְׁאַלּוּ אִישׁ-לְרֵעֵהוּ לְשָׁלוֹם וַיָּבֹאוּ הָאֱלֹהִים:

סדרת פעולות שהיא מעין רשימה, והטעמים הולכים ומתחזקים: רביע, זקף, אתנח וסילוק. ונראה לי כי הצירוף וַיִּשְׁתַּחֲוּ וַיִּשְׁקֻלּוּ נחשב לפעולה אחת מורכבת. כמו-כן, גם אחרי הסילוק יש פעולה חמישית, אך אין חובה לקשור אותה עם יתר הפעולות לענין הטעמים.

יח יח **עֲשֵׂהוּ** הרב משולם ראטה בספר מבשר עזרא מביא מהפירוש הקצר של ראב"ע. **פיה"ק יתרו צד 43 "עשהו" מלה זרה, ובאה על הדקדוק השלם, בלי תמורה בתי"ו". כונתו "על דרך השלם" וכן נשתמש במלת הדקדוק במובן דרך באיוב בפ' יעלעו דם (ל"ט ל') "בדקדוק והאחרון עצמו", ר"ל ע"ד והאחרון עצמו. — ועי' לעיל.**

יח כא אליהוא (הגיגים) אֲנִשִּׁי-חֵיל יִרְאִי אֱלֹהִים אֲנָשִׁי אָמַת שְׁנָאִי בָּעַע גם פה רשימה כנ"ל.

וכן גם בפסוק כ טו וְכָל-הָעָם רֹאִים אֶת-הַקּוֹלֹת וְאֶת-הַלַּפִּידִם וְאֵת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת-הַהָרָה עָשָׂן. שְׂרֵי אֲלָפִים שְׂרֵי מֵאוֹת שְׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשְׂרֵי עֶשְׂרֵת:

¹¹ <http://www.hagigim.com/phpBB3/viewtopic.php?f=10&t=431>

רשימה שאין הטעמים הולכים ומתחזקים בה, אף כי לכאורה המערכת דומה לפסוקים אחרים. אלא, נראה לי כי אין צורך להציב טעמים כאלה, כי הרשימה חד-משמעית, ולכן אי אפשר לחשוב שאיברי הרשימה אינם שווים. מה דעתכם? הרב משולם ראטה בספר קול מבשר.

ע' פ' יתרו פסוק שרי אלפים בפיה"ק הסכים לד' חו"ל, ובפיה"א חלק עליהם. בפיה"א שמות י"ח כ"ו וי"ט ב' מביא פירש"י, ולא בפיה"ק, שלא נתחבר בצרפת, ומטעם זה האריך בדקדוק בפיה"א, כמ"ש בהקדמה לשיטה ארוכה "שחכמי דורנו לא התעסקו בדקדוק", והיינו חכמי צרפת התלמודיים.

יט יח **כַּעֲשֵׁן הַכֶּבֶשֶׂן** מהספר מבשר עזרא של הרב משולם ראטה ז"ל

מתוך "בשורות אליהו" נדפס בסוף "קול מבשר" ח"א
... מוצאים אנו לפעמים מן השם הנפרד של שני קמצין את הסמיכות בשני סגולים, כמו ויעל עֲשֵׁנו כַּעֲשֵׁן הַכֶּבֶשֶׂן (שמות י"ט, ח') ומלת "כַּעֲשֵׁן" הבאה בסמיכות נקודה בשני סגולים, והנפרד הוא בכל מקום עֲשֵׁן בשני קמצין (ע"י בפ"י רשב"ם שם, ודבריו תמוהים ובלתי מובנים). ואע"פ שמדברי הראב"ע שם נראה לכאורה כי שני משקלים יש גם בנפרד עֲשֵׁן בשני קמצין ועֲשֵׁן בשני סגולים, אבל הלא הביא הראב"ע שם דוגמא מן שגר אלפ"ך, וכל פטר שגר בהמה, והמע"יין היטב בפירוש הראב"ע על מלת שגר (שמות י"ג ב') ועל מלת הבל (קהלת א' ב') יתברר לו כי כוונת הראב"ע היא כי הנפרד הוא רק משקל אחד והוא בא בסמיכות על אופן אחר. וגם בשמות של קמץ וצירי כגון זקן, שהנסמך הוא בשוא ופתח (כמו מן הנפרד של שני קמצין) יש ג"כ סמיכות בשני סגולים: ירק, כתף, גדר, גזל. ועיין פירוש רשב"ם בראשית ל"ב, ל"ג, רש"י וראב"ע קהלת ה' ז'.

כ ה¹² אליהוא (הגיגים) תַּעֲבֹדֶם – תי בקמץ חטוף או קמץ רחב? כידוע המחלוקת אם הקמץ גדול או קטן היא כנראה מקרא שאין לו הכרע. בחומש חורב ברויאר הציג הוראות לקורא [בין ההפטרות לתפלות שבת] ובעמוד [24] בהערה 8 כולל את התיבה הזאת בתיבות שהמסורת הספרדית קוראת קמץ גדול, אבל דעת החוקרים וכללי הדקדוק מכתיבים קמץ קטן. והוא כותב שם: "ואפשר, שמי שקורא בתורה לפני מתפללים בהברה ספרדית – שאין בידם מסורת אבות של ספרדים – הרי זה רשאי לסמוך על השיטה הזאת." תגובתי: בעניין תעבדם, עם כל הכרת הטוב והוקרת ר"מ ברויאר ז"ל על מחקריו, לא מפיו אנו חיים. כל מסורת הקריאה המובאת ברד"ק שאין קמץ חטוף בהברה פתוחה אינה ניתנת לסתירה על ידי כמה חכמים בעיניהם. יש ויכוח על מלים כמו נַעֲמִי אם הנו"ן בקמץ רחב [A לטיני] כמסורת הקריאה הספרדית שאין קמץ חטוף (קטן) בהברה פתוחה. לפי מה שמלמדים בבתי-ספר זה קמץ קטן [O לטיני] וזה גם יותר הגיוני, כי כל הניקוד בחטף קמץ הוא בגלל הקמץ הקטן. השווה נַעֲמִי לעומת חֲפָשִׁי, למה אם כן יתהפך הקמץ לרחב?

¹² לאמיתו של דבר הוא פסוק ד, וכן מסומן במהדורות ברויאר, אבל נתרגלו לסימון המחלק את הפסוק הראשון של הדברות לשניים בעקבות הטעם העליון.

מנגד עומדת מסורת קריאה בלתי מעורערת של העדות שהבחינו בין קמץ רחב לחטוף שקוראים מקומות אלה קמץ רחב (גדול, הברת A לטינית). במילה תעבדם יש אומרים שגם כאן הברת קמץ חטוף.

אוריאלי: שלום רב,

א. לגבי הטענות על "הזקדוק העברי הנכון בניגוד למסורת הספרדית" - מומלץ מאוד להאזין לשיעור של פרופ' לאופר "מפוי קמץ בעדות ישראל" באתר שלי:

http://www.maanelashon.org/recorded/02_5774

ב. על מסורת אשכנזית קדומה איני יודע. אך יש מביאים ראיה מפירוש רש"י הצרפתי בישיבה, סוף פרק א: וְהָיָה הַחֶסֶן לְנִעְרָת וּפְעָלָו לְנִיּוֹץ וּבְעָרָו שְׁנִיָּהּ יַחְדָּו וְאֵין מִכְבָּה.

"ופעלו" - והעושה אותו תוקף יהיה לניצוץ אש ובערו זה בזה
"לניצוץ" - (אישטנציל"א בלע"ז) ת"י ופועלו ועובד ידיו ואין זה אחר לשון העברית שא"כ היה לו לינקד ופעלו חטף קמץ ויהא נבאר ל' פעול עכשיו שהוא נקוד מלאפוס (ר"ל חולם) נבאר ל' פועל.

רש"י מעמת בין "פעלו" לבין "פעלו" [כמצוי למשל בדברים האזינו לב ד: הַעֲזֹר תָּמִים פְּעָלָו כִּי כָל־דִּרְכָיו מְשֻׁפָּט]

לפי מסורת הספרדים, היה על רש"י לומר: "היה לו לינקד ופעלו קמץ"! מכאן משמע שרש"י [שכידוע, מבטאו היה מבטא ספרדי, שהבחין בין קמצים] קרא את הקמץ שלפני חטף קמץ בתנועת O ולכן קראו "חטף קמץ".

ג. זכור לי שמתעתיקים של התורה ביוונית משמע כמסורת הספרדית: NAOMI ולא NO'OMI או NOMI.

ד. אגב, ב"חומש מבואר" שהו"ל ר' דוד כוכב, הטקסט הוא ע"פ מהדורת ברויאר, אך בניגוד לתיקון קוראים חורב שסימן ר' ישראל אליצור את הקמצים ע"פ הספרדים, הרב כוכב סימן אותם לפי "הזקדוק".

שבוע טוב אפ"ר

תגובה: שלום!

אם רש"י היה כותב "קמץ חטף" אז אתה היית צודק. רש"י כתב חטף קמץ והע"ן אכן מנוקדת כך במלה פעלו שרש"י מעמתה עם פועלו. אני מסכים קשה למה הוא לא כתב קמץ לגבי האות פ"ה כי הוא השווה למלאפוס של האות פ"ה במלה פועלו.

כלומר להבנתי רש"י מעמת בין פעלו לפועלו, אבל בפועלו הוא כתב את ניקוד הפ"ה, ובפעלו את ניקוד הע"ן. וזוהי זה מרווח יותר מלומר שרש"י החליף בין קמץ חטף לחטף קמץ.

<<א"ה: אכן רש"י מתכוון לקמץ חטוף, ולא ראה בעיה לקרוא לזה חטף-קמץ. חיפוש במפעל כתר בר-אילן "חטף-קמץ" ברש"י, בחלקם הגדול הוא מתכוון לקמץ-קטן.

1. בראשית טז יג: (יג) אתה אל רואי - נקוד חטף קמץ מפני שהוא שם דבר: אלוה הראייה, שרואה בעלזון עלובים (ראה ב"ר מה, י). רק כאן ובאחרון הוא מה שבלשוננו חטף-קמץ!!

2. שמות פרק יט כד: פן יפרץ במ - אע"פ שהוא נקוד חטף קמץ אינו זו מגזרתו: קמץ קטן!!

3. שמות פרק כה פסוק מ: עכשיו שנקוד חטף קמץ, פתונו: "לאת מתחזי" - קמץ קטן!!

4. שמואל א ט: ט) אכלה בשילה - לא מפיק ה"א, והאל"ף - חטף קמץ, והוא כמו 'אחרי אכול בשילה ואחרי שתה', והלשון נופל בין על נקיבה בין על זכר; קמץ קטן!!

5. רש"י: ספר ישעיהו פרק א פסוק לא: יונתן תירגם ופועלו: "ועובדיהו", ואין זה אחר לשון העברית, שאם כן היה לו לינקד ופועלו – **חטף קמץ; קמץ קטן!!**
6. רש"י: ישעיהו יב פסוק ב: ואין לפרש עזי – עז שלי, שלא מלינו במקרא 'עזי' נקוד **חטף קמץ**, אלא שרק: עזי, חוץ משלשה מקומות שהוא סמוך אל כל "וזמרת" (שמ' טו, ב; **קמץ קטן!!**)
7. רש"י: ספר מיכה פרק ז פסוק א: באספי קיץ – נקוד **חטף קמץ** (קמץ קטן), שאינו לשון 'פועל' כמו 'יושב', 'אומר', אלא לשון 'מפעל', כמו 'אוסף החסיל' (יש' לג, ד; **קמץ קטן!!**)
8. תהלים קט י: ודרשו – משמע: מאלף אחרים, שהרי נקוד **חטף קמץ**, **קמץ קטן!!**
9. תהלים קיח יד: עזי – יו"ד יתירה, כי לא מלינו במקרא 'עזי' נקוד **חטף קמץ קטן!!**
10. רש"י: ספר משלי פרק יג פסוק כג: (כג) **רב אוכל ניר ראשים** – ראיתי במסורת הגדולה: **רב אוכל** – שלשים ושלשה 'רב' – קמצין, וזהו **חטף קמץ**, ומחובר עם **אוכל** במקף; **קמץ קטן!!**
11. משלי כה יא: ואין זה מגזרת 'אופן וגלגל' (ראה יש' כח, כז-כח), שאלו כן, היה נקוד פת"ח תחת הפ"א כמו "האופנים" (מלכים א, ז, לב), ולא יפול בו נקודת **חטף קמץ**. **קמץ קטן!!**
12. רש"י: איוב פרק מא כה: (כה) **אין על עפר משלו** – מ"ם **חטף קמץ**; **קמץ קטן!!**
13. רש"י: ספר רות פרק ב פסוק ב: [ואלקטה שם בשבלים – ואלקטה אינו **חטף קמץ**;
ההסבר של טעמי תורה¹³: כתבו המדקדקים (רד"ק מיכה ב' י"ב ותהילים פ"ו ב', ועוד מדקדקים) שקמץ עם מתג הוא קמץ גדול, ואף כשנראה שע"פ משפט הלשון הוא אמור להנקד בקמץ קטן. וכן יש שכתבו שכל קמץ קטן חייב לבוא אחריו שווא נח או דגש, וא"כ קמץ הבא לפני חטף קמץ הוא בהכרח קמץ גדול. וכך היא מסורת הספרדים שכל קמץ שאין אחריו שווא נח או דגש, הוא נהגה כקמץ גדול.
אך י"א שהתיי"ו בקמץ קטן, משום שהעי"ן במקורה היתה אמורה להנקד בשווא נח (תַּעֲבֹדִים, כמו תַּשְׁמְרִים, תַּרְדֵּם), ומחמת שדרך האות הגרונית שלא תנוקד בד"כ בשווא לבד, אלא בחטף, לכן נוסף קמץ לשווא ונוקדה העי"ן בחטף קמץ קטן (תַּעֲבֹדִים), וכיון שדרך האות שלפני החטף להנקד בתנועת החטף, ולכן נוקדה התיי"ו בחטף קמץ בדומה לעי"ן שמנוקדת בחטף קמץ (תַּעֲבֹדִים), אך כיון שלא יכול לבוא חטף קמץ לפני שווא, לכן הורחב החטף קמץ קטן שבעי"ן לקמץ קטן (תַּעֲבֹדִים).
ומכיון שהטעם שהתיי"ו מנוקד בקמץ הוא משום שדרכה להנקד בתנועת החטף שאחריה, מסתבר שנוקדה התיי"ו בחטף קמץ בדומה לעי"ן שהיתה חטף קמץ קטן במקור.
דויד כוכב: הרב אליהו, אענה במילים אחרות את מה שענה טעמי בהערה.
את נַעֲמִי צִהָרִים אתה מבין¹⁴. למה, כי הח"ק במקור היה אמור להיות שווא נח, לכן מדובר בהברה הנחשבת לסגורה. והברה סגורה זו היא שקיצרה את החולם שבנועם וצוהר לק"ק.
עכשין נתבונן במילה יעלזו. בתהלים קמט, ה: יַעֲלֹז חֲסִידִים בְּכָבוֹד.
ההברה יַעֲ אמורה להפוך לַיַּעֲ כמו בתהלים כח, ז וַיַּעֲלֹז לְבִי. אלא שכיון שלא יתכנו שני שוואים נעים רצופים (חטף ושוא נע) החטף פתח הופך לפתח מלא ומתקבלת הצורה המקובלת – יַעֲלֹז. מכאן שההברה הראשונה – ביו"ד, גם היא נחשבת להברה סגורה במקורה. וכך הוא בתעבדס.
א"ה: כאן הניקוד הוא, יַעֲלֹז, במקום החירק של יִשְׁפְּרוּ (במדבר ט, יב) יש כאן פתח עקב הגרונית. השווא בעי"ן נשתמר, וזה חריג במקצת.

¹³ הסבר זה מופיע 'תורת הקורא'.

¹⁴ א"ה: אני מבין את השיקול של המלמדים את הכלל הזה בבתי הספר, אבל אינני מסכים עמו.

אי משום הא, יש לענות. בדוגמה של יַעֲמֹד או יַחֲרֵם, היו"ד בקמץ החטוף של בניין הפעל כמו יַפְקֹד יַפְקְדוּ. ולכן אם נעבור ללשון רבים נקבל יַעֲמְדוּ, ואז ישוב הויכוח אם הקמץ ביו"ד הוא רחב כיון שהוא בהברה פתוחה, או חטוף דוגמת יַפְקְדוּ.

אבל בתַעֲבֹדֶם המילה היא בבניין קל. הצורה הצפויה היא תַעֲבֹדֶם. צורה זו היא כנראה מיוחדת לעבודה זרה.

אבל במחשבה שנייה, מאיזה טעם שיהיה, התי"ו קיבלה כאן את ניקוד הקמץ, ולו היה מנוקד תַעֲבֹדֶם לא היה לנו ספק שהקמץ הוא חטוף (קטן). לכן אני שב לכלל הישן שקמץ חטוף מופיע רק בהברה סגורה. ולכן, ההסברים האלה אינם משכנעים אותי. ק"ו שאין בכוחם לערער מסורת מקובלת. **בהא סלקינן תַעֲבֹדֶם במבטא ישראלי TAOVDEM.**

כ: ר' שמואל לא תַעֲשֹׂן אֵתִי אֱלֹהִי כִסֵּף וְאֱלֹהֵי זָהָב לֹא תַעֲשֹׂוּ לָכֶם

האתנח מפריד את הרישא, לא תַעֲשֹׂן אֵתִי, וחסר הסבר מה לא תעשו. רש"י (וכן תיב"ע) הביא את דרשת חז"ל שזו אכן הוראה בפני עצמה: לא תעשון [את המשמשים] איתי. (הר"א מזרחי כתב שהכתוב מתפרש לא תעשון [כ]אתי. והוסיף עוד שלפי דרשת חז"ל הנוספת שהסיפא באה להזהיר שלא לעשות כרובים מכסף או נוספים מזהב או מחוץ למקדש, המילה איתי נדרשת גם לאחריה, וכאילו כתוב [ו]אתי - לא תעשו אלהי כסף וזהב ולא תעשו לכם). מ"מ צ"ע אם דרשת חז"ל בנויה על פיסוק הטעמים דוקא, (אמנם כן כתב באמת במלבי"ם), אבל אפשר שהדרשא היא גם בלא"ה מהכפלות עצמה, או מהייתור של "אתי". (ע' במפרשים שפירשו שהכונה שלא תעשו אמצעי ביני וביניכם, ואפשר שחז"ל דרשוה באופן אחר). ויש דרשות נוספות על דרך זו במכילתא.

אבל פשטיה דקרא, וכן נראה באונקלוס, שהסיפא חוזרת לפרש את הדיבור החסר שברישא. כדרכם של הרבה כתובים. (אני רק מזכיר את: וְחַגְגֶתְם אִתּוֹ חֵג לִי לְדִרְתֵּיכֶם חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּגוּהוּ).

יש לציין לאב"ע שציין שהכתוב מתפרש כאילו כתוב לא תעשון לכם איתי אלהי כסף וזהב. רבינו בח"י כותב: לא תעשון אתי. על דרך הפשט: "לא תעשון" בשתוף אתי שום צורה מכסף וזהב לשם אלהות, וחזר "לא תעשו לכם" כלל אפילו שלא לשם אלהות. נ.ב. לכאורה דבריו

בדיוק ההיפך מהטעמים!?

א"ה: אכן כך!

כ **וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גִּזִּית**

העיר הרב משולם ראטה ז"ל במבשר עזרא:

בפיה"א ובפיה"ק שמות כ' כ"ב "גזית, הטעם כמו ומשרתו יהושע בן נון נער,

ורבים כמוהו. כן לא תבנה אתהן בנין גזית". וכ"כ פ' וישב "לא נכנו נפש — מכת

נפש". שם "ודקדוק עליה ותחללה על כל אבן ואבן, כמו בנות צעדה עלי שור". ושם

בפיה"ק "וסוד ל"ת אתהן גזית אפרשנו בפ' צו את אהרן". ע"י פ' צו ז' י"ח, והמוטוט

פ' יתרו העתיק לשונו בתוספת משונה מנוסחתנו לפ' צו. במקו"ח פ' צו אות ל"א

כתב "ולפי אלה הטענות נראה שאינו לשון אבן עזרא רק לשון נכרי".

ראב"ע בפרשת צו ויקרא ז יח: וטעם המקריב אותו לא יחשב - אחר שיהיו האמורים קרבים

לגבוה, הגה כל הנשאר קדש. וכן אבני המזבח, שאחר שהם קדושים, אין ראוי שישאר

מהם לחול; על כן "אבנים שלמות" (דב' כזו).

בפירושו ר"ש מוטוט על ראב"ע

מן האכנים לעבודת אלה או למקדו ממוקד וזו
 איננו כבוד וראינו שהיה נרדף לכבוד על המזבח
 עבד ונפרשתנו את אהרן כתב וכן אנכי המזבח
 שאמר שהן קדושות אין כבוד שאר מהן לחל על
 כן אכנים שלמות עבדה וזו עשה שהוא מקום
 כבוד נרדף לזה כבודו ונמנע כי הכהן
 מכפר עליו אף כשהוא נכבד וכפר אהרן על קדושתו
 אחת נשנה ולפי שנשטה האחרת לזאת הפרשה
 דברים נריכין כיאור ועינים כפלאים כתבתם
 הכה וביאורם ומה הזכיר למעלה נד ההר

חלקו ישארו הנפשות מכוונות לכבודו וסוד לא
 תבנה אתה נזית אפרשכו בפרשתנו את אהרן
 ושם לא כמ' לו שום דבור כזה יאולי לשט' האמר'
 לזאת הפרשה שאיכנה כמנחת אנלכו כת' זה
 וזאת הפרשה בשטה האחרת כתב וזל ואין לנו
 לחפש על טעמי המכוונות ומדרך הסכר' אולי היה
 כן כנגד הפגול כענו' שהיה קרב על גבי המזבח
 אין ראוי להיות הנשאר פגול כי יחלל הקדש ש
 שהקדיש אס' ישאיר עד שיהיה פגול וככה זה אס'
 יכרת האכנים לכמות המזבח אולי יסולל הככרת

משה רענן פרשה וטבעה שבת בשבתו יתרו עה

ואם-מזבח אבנים תעשה-לי לא-תבנה אתה-נזית כי תרבה הנפת עליה ותחללה:

'שיש' מנירוסטה

המילה "אבן" היא אחת המילים השגורות בפינו ואנו משתמשים בה לעיתים קרובות
 בהקשרים חיוביים אך גם בהקשרים שליליים ("אינתיפאדת אבנים" ל"ע). לעיתים
 רחוקות יחסית אנו מתעניינים בגווניה ובתכונותיה הפיסיקליות של האבן, ובעיקר
 כאשר אנו מתבקשים לבחור את סוג האבן שבה נבנה את ביתנו או נתקין את משטחי
 ה"שיש". ניתן לומר שיש המתקינים במטבחם "שיש" מנירוסטה.

רק מעטים מאיתנו נתנו דעתם על מוצא ואופן היווצרות האבנים (שברי סלעים)
 שמסביבנו בכלל והשיש בפרט. בטור זה אגביל את עצמי לנושא המתאים לכותרת
 "פרשה וטבעה" ואתייחס לאבנים או ליתר דיוק לסלעים שמוצאם הוא ביולוגי. לא
 אתייחס לקבוצה גדולה של סלעים או אבנים שמוצאם הוא בהתמצקות של חומר
 מאגמטי (סלע מותך וחם המרכיב את מעטפת כדור הארץ). סלעים אלו נקראים
 סלעי יסוד והם מתחלקים לסלעים שהתמצקו על פני כדור הארץ הנקראים סלעי
 פרץ כמו למשל בזלת בניגוד לסלעי תהום כדוגמת הגרניט.

סלע לסיתות וסלע לבניה

הקבוצה השנייה של הסלעים הם סלעי משקע. אנו מבחינים בין סלעי משקע יבשתי
 כמו למשל אבן חול, וסלעי משקע ימי כדוגמת הצור הגיר והקירטון. מבין הסלעים
 או האבנים הנפוצים באזור ההר של ארץ ישראל (לא כולל את אזור אילת) נייחד
 את דברינו לסלעי הגיר והקירטון.

המינרל הבונה את שני סוגי הסלע האלו זהה ונקרא קלציט, ובהגדרה הכימית
 שניהם נקראים גיר. ההבדל ביניהם הוא במידת הפריכות הנובעת מתהליך
 היווצרותם. הגיר קשה יותר מאשר הקירטון ולכן כלי האבן ששימשו את אבותינו,
 שרצו לשמור על טהרתם, נעשו בעיקר מקירטון. סלע זה קל לסיתות ועיצוב, ועד
 היום ניתן למצוא בשווקים מסורתיים כלים העשויים מקירטון. לעומת זאת יש
 להעדיף לבנייה סלע גיר קשה, משום שהקירטון מתבלה מהר יותר (מדי פעם נופלים
 משתכנים תמימים ברשת קבלנים ממולחים הבונים את ביתם באבני קירטון).

מים רדודים ומים עמוקים

מוצא סלעי גיר הוא בים רדוד והם נוצרו בעיקר משלדי בעלי חיים החיים על
 הקרקעית: אלמוגים, קונכיות של חלזונות, קשוות של צדפות, שלדי קיפודי ים ועוד.
 לעומת זאת מוצא סלעי הקירטון הוא בים עמוק והם נוצרים בעיקר כתוצאה
 מהצטברות והתגבשות של שלדים חיצוניים, העוטפים מיקרואורגניזמים הנקראים

חורריות (Foraminifera), על פני קרקעית הים. החורריות הינן חד-תאיים מקורבים מבחינה טקסונומית לאמבות (ידועות כגורם למחלת מעיים). בניגוד לאמבות החסרות מבנה מוגדר הרי שלחורריות שלד חיצוני קשה העשוי לרוב מפחמת סידן (קלציט). החורריות קיבלו את שמן מתוך כך ששלדן מנוקב במספר רב של נקבים זעירים שדרכם הן שולחות שלוחות ציטופלסמטיות (ציטופלסמה היא נוזל התא) מחוץ לשלד ובעזרתן הן סופגות חומרים מהים ופולטות אליו חומרי פסולת (בתמונה מוצג אוסף שלדי חורריות מהאוקיינוס ההודי). במהלך תקופות ארוכות תאים מתים שקעו לקרקעית הים ושלדיהם הגירניים הצטברו, התגבשו ויצרו את סלעי הקירטון המוכרים לנו. אם נתבונן בסלע קירטון מפורר נוכל להבחין בקלות בשלדי החורריות למיניהן.

אוסף חורריות מהאוקיינוס ההודי
צילם: Psammophile

שרידות גבוהה

לאחר שהכרנו את סלעי הגיר והקירטון נוכל להגדיר באופן מדויק מהו שיש. שיש אמיתי הוא אבן גיר או דולומיט (דומה לגיר) שעברה התמרה כתוצאה מחום או מלחץ שנוצר במעמקי כדור הארץ. ההתמרה גורמת להתגבשות מחדש של המינרלים המקוריים הבונים את הסלע. בסלע שיש אופייני נוצר פסיפס של גבישי קלציט גדולים וצפופים המשולבים באופן הדוק זה בזה. פסי הצבע בשיש נוצרים כתוצאה ממעורבות של מינרלים נוספים. השיש מבריק יותר ומתבלה בקצב איטי בהשוואה לגיר (ראו בתמונה עמודי שיש מסוסינתא ששרדו כמעט ללא פגע מאז

עמודי שיש - חורבות
סוסינתא

חורבן העיר בשנת ד'תקט).

המפורסם שבסוגי השיש הוא השיש הלבן עם העורקים האפורים הנחצב בקרערה אשר בצפון איטליה. בישראל, המונח "שיש" משמש לרוב לתיאור סלע מלוטש כגון גרניט או אבן גיר. סוג של שיש מדומה הנפוץ בישראל הוא "שיש חברון" ("חלילה"). "שיש" זה עשוי מאבן גיר רגילה שעברה ליטוש המעניק לה ברק בדומה לשיש אמיתי. ככל אבן גיר גם "שיש" זה מתבלה במהירות יחסית כתוצאה מהמסה על ידי מים חומציים המגיבים עם הקלציט. מאידך גיסא "שיש" העשוי מגרניט עמיד יותר לבלייה אך עיבודו קשה יותר.

תן לחכם ויחכם-עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי
הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com
הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע
שם): php.gilionot/net.ladaat.www

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום העלאת מאמרים
<https://mail.google.com/mail/ca/u/0/#search/dvir/14a6bf5febc771ff>

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בנושאים לשוניים
ברשת: maanelashon@gmail.com
😊 בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותבים 😊